

TÜRKİYE'DE KOYUNCULUK, ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİSİ, SORUNLARI, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Koyunculuk Türk ulusunun tarih boyunca uğraştığı en önemli hayvan yetiştiriciliği dallarından biridir. "Buğday İle Koyun, Gerisi Oyun" atasözümüzün benzerini bugün hiç bir ulusun geleneğinde göremiyoruz. Merinos koyununun ana vatanı Anadolu'dur. Hediye olarak ya da kaçak yollarla önce İspanya'ya gittiği, oradan da tüm Avrupa'ya yayıldığı söylenmektedir.

Koyun yetiştiriciliği et üretimi, süt ve süt ürünleri üretimi, yün üretimi ve deri üretimi açısından ülkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Kırsal alanda yaşayan halkımız için kolay bir uğraş alanı ve aynı zamanda ekonomik güvence olan koyunculuk en eski hayvansal üretim alanlarından biridir. İhtiyaç duyduğunda köylü için koyunculuk kasadır, en yakınındaki bankadır. Koyun yetiştiriciliği köyden kente göçün önlenmesi, işsizlik ve ekonomik krizden çıkışa katkısı açısından da önemlidir.

Yakın tarihimizde koyunculuğun özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan halkımızın önemli bir geçim kaynağını oluşturduğunu görüyoruz.

Ancak koyunculuğa gereken destek sağlanmadığı için, bu gün zor şartlar yaşanmaktadır. Gelineen noktada **koyunculuk kaderine terk edilmiştir.** Koyunculuk için son derece elverişli olan ülkemizde acil önlem alınmazsa, ülkemizin **gıda krizi** çekeceği kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında koyunculuğu geliştirmek için önemli çalışmalar yapılmıştır. Haralar ve devlet üretme çiftlikleri kurularak ıslah çalışmalarına önem verilmiştir. Rusya'dan sonra ikinci olarak 1925 yılında Türkiye'de başlayan suni tohumlama tekniği ilk kez Bursa – Balıkesir Bölgesinde koyunlarda uygulanmıştır. O dönemlerde Karacabey Harasından damızlık olarak halka dağıtılan merinos koçlarını alabilmek için köylülerin yarıştıkları bilinmektedir. Karacabey harasında merinos ırkı halk elinde çoğaltılmaya çalışılmıştır. **Haralar ve devlet üretme çiftlikleri** çoğalttıkları damızlık materyali yetiştiricilere vererek ülke genelinde verimi yüksek koyunları yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. 1985 yılından sonra söz konusu kurumlar Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) çatısı altında toplanmıştır. **TİGEM'in temel görevleri arasında damızlık materyali çoğaltmak ve halka yaygınlaştırmak yer almaktadır.** Ancak bu görev bitkisel üretim için kısmen yapılırken hayvancılık için ihmal edilmiştir.

1990'lı yıllardan sonra haralar ve devlet üretme çiftlikleri iyi yönetilmemiş, teknolojik gelişmelerden uzak kalınmış ve zarar ettiği gerekçesiyle elden çıkarılmaya başlanmıştır. Aynı amaca yönelik faaliyet göstermek üzere özelleştirilen çiftliklerde koyunculukla ilgili önemli bir çalışma yapılmamıştır. Gelineen noktada **TİGEM, damızlık koyun üretiminde etkinliğini yitirmiştir. Bunun yanında özelleştirilen yerler amaca yönelik hizmet etmemiş ve koyunculuğa katkı sağlamamıştır.** TİGEM'in elindeki damızlık koyun sayısı da oldukça azalmış görünmektedir. TİGEM'de uygulanan stratejinin yeniden gözden geçirilmesi ve ülke hayvancılığının yararına olacak şekilde düzenlenmesi gerekir.

Ülkemizde Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, Sakız, Merinos, Karayaka, Karagül, İvesi, Malya, Tahirova, Herik ırkı koyunlar bulunmaktadır. Ancak kayıt sistemi ve istatistik bilgileri yetersizdir.

Türkiye’de 1990 yılında 40 milyonun üzerinde olan koyun varlığımız, son yıllarda hızla azalma göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2008 yılında 24 milyon koyun mevcuttur. Ancak bu veriler de gerçeklerle örtüşmemektedir. Türkiye Kasaplar Federasyonunun bölgelerde yaptığı inceleme ve araştırmalar bu sayının çok altında koyun varlığı olduğunu göstermektedir. **İçinde bulunduğumuz yılda koyun varlığımızın 10 milyonu geçmeyeceği öngörülmektedir.** Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ülke genelinde yaptığı Şap aşılama kayıtları da bunu doğrulamaktadır. Birim başına verimin artmaması ve nüfusumuzun hızla artması nedeniyle gıda güvencesi açısından ciddi sakınca yaratmaktadır.

Ülkemizde maalesef koyun ağılları ve ahırları boşalmış, yaylalar boş kalmıştır. Anadolu’da yolculuk yaparken yol kenarlarında sıklıkla gördüğümüz koyun sürüleri artık görülmemektedir. Böyle giderse yakın gelecekte çocuklarımız koyunları sadece hayvanat bahçelerinde göreceklerdir. **Yetkilileri tedbir almaları için uyarıyoruz. Siyasi ve vicdani sorumluluk sahiplerini göreve davet ediyoruz.**

Ülkemizde yaklaşık olarak et üretiminin üçte biri, süt üretiminin beşte biri koyundan elde edilmektedir. Toplum olarak koyun eti tüketim alışkanlığımız ve özellikle damak zevkimize dayanan **kuzu eti talebinde bir azalma söz konusu değildir.** Kurban bayramı nedeniyle her yıl yaklaşık 2 milyon baş koyun kesilmektedir. Ordumuz için de stratejik öneme sahip olan et içerisinde koyun eti önemli yer tutmakta olup, dışa bağımlı olunmamalıdır.

Kebabları, köfteleri ve sulu et yemekleriyle dünya çapında ünlü Türk mutfağının vazgeçilmezi kuzu etidir. Ülkemizde kebab ve lokantacılık oldukça gelişmiştir. **Hemen önlem alınmaması halinde, ülkemizin geleneksel mutfak zenginliği ve yemek kültürü de büyük darbe alacaktır. Anadolu’nun kekik kokan kuzu etine hasret kalınacaktır. En acısı kuzu eti ithal etmek zorunda kalınacaktır. Kurbanlık koyun darlığı yaşanacaktır.**

Kuzu etindeki fiyat artışı tüketicileri ve Türk mutfağını doğrudan etkilemektedir. Ülkemizde ve dünyada markalaşan kebab çeşitlerimiz unutulmaya başlayacaktır. Bunun yanında tekstil, deri sanayi, dokuma sanayi, yem sanayi, aşı ve ilaç sanayi, nakliyeciler, kasaplar, lokantacılar, veteriner hekimler, ziraat mühendisleri, gıda mühendisleri ve turizm sektörü olumsuz yönde etkilenecektir. Ahır, ağıl ve mezbahalar atıl durumda kalacaktır. Halı-kilim tezgâh ve atölyeleri boş kalacaktır. **İşsizlik daha da artacak, ekonomik kriz hız kazanacaktır.**

TÜİK verilerine göre; 2008 yılında kırmızı et üretimi, bir önceki yıla göre toplamda % 16,18 oranında azalarak 482.458 ton olmuştur. Sığır etinde % 14,20, koyun etinde % 17,69, keçi etinde ise % 43,02 azalış olmuştur. Ticaret Borsaları kayıtlarına göre kırmızı et üretimi yılda 1.200.000 ton olarak gerçekleşmektedir.

Özetle ülkemizde yaşanan **koyunculuk krizi** en stratejik konuların başında gelen **gıda güvenliğimizi ciddi boyutta tehdit** eder hale gelmiştir. Ekonomiye

kazandıracığımız ve ülkemizin hayvansal protein açığını kapatacak tarımdaki potansiyel üretim kaynaklarından birisi olan koyunculuk daha fazla ihmal edilmemelidir.

KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİ NEDEN HIZLA AZALIYOR?

Devletin koyunculukla ilgili **hedef, strateji ve politikası** bulunmamaktadır. Ülkemiz açısından oldukça önem arz eden koyunculukla ilgili **ıslah çalışmaları** yapılmamaktadır. Oysa büyükbaş hayvanlarda yapılan ıslah çalışmaları ve desteklemeler sonucunda karkas ağırlığı 80–100 kg. dan 180–200 kg. düzeyine ulaşmıştır. Bu durum küçükbaş hayvanlarda yıllarca ihmal edilmiş, aksine artan insan nüfusuna rağmen hayvan varlığı 40 milyondan 10 milyona düşmüştür. Alım garantisi ve sürekliliği olan **sözleşmeli yetiştiricilik** modeli uygulanmamaktadır.

Uygulanan **hayvancılık desteklemeleri sadece sığır için düşünülmekte, koyunculuk sürekli unutulmaktadır.** Hayvancılık desteklerinde sadece sığırılık düşünülmüş, sığırılığa devlet tarafından verilen teşvikler ve destekler koyunculuğa verilmemiş, bu teşvikler adeta koyunculüğün geriletilmesi yönünde kullanılmış, koyun üreticilerinin koyundan vazgeçerek sığır besiciliğine yönelmesi dolaylı olarak teşvik edilmiştir.

Meraların yönetimi başıboş bırakılmış, sadece koyun besleyebilecek yapıdaki **mera, otlak ve yaylalar** ormanlık alan, güvenlik vb nedenlerle kullanıma açılmamıştır. Ayrıca çok uzun yıllardan beri aşırı otlatmadan dolayı yorulan ve fakirleşen otlaklarımız, yıllık beslenmesinin büyük bölümünü merada geçirmek zorunda olan koyunlar için yetersiz duruma gelmiştir. Köyler arasında ihtilaf konusu olan meraların sorunlarını çözemeyen mevzuat ile ihtilaflar iyice karmaşık hale getirilmiştir. Bunun sonucunda gerçek üretici yeterli miktarda ihtilafsız mera bulamadığı için koyunculuktan vazgeçmiş, meralar sahipsiz kaldığı için iyice tahrip olmuştur.

Çeşit sayısı fazla ve daha kaliteli **koyun peyniri üretimine** önem verilmemektedir. Süt kalitesine etki eden **sağım hijyeni** programı uygulanmamaktadır. Koyun yan ürünlerinin işlenmesi ve değerlendirilmesi ihmal edilmektedir.

Koyunculuk açısından **çobanlık mesleği** oldukça önemlidir. Ancak çobanlar sosyal güvenceden yoksundur. Çoban ve hayvan bakıcısı bulmada sıkıntı yaşanmakta, işsizler ordusuna çobanlar da katılmaktadır.

Köylerin şehir imkânlarına kavuşturulamaması nedeniyle **köyden kente olan yoğun göç** tüm tarımsal uğraşlarda olduğu gibi koyunculuk açısından da yetiştirici sayısını azaltmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri özellikle çiftçilik yapacak genç nüfusunu göç verirken, göç alan batı ise aşırı betonlaşma ile yok edilen çayır-meralar tarım arazileri koyunculumuza daha da büyük darbe vurmuş, bugünkü gerileme meydana gelmiştir.

Yetersiz yapılan devlet mücadelesi neticesinde ortaya çıkan **bulaşıcı hastalıklar** yüzünden yavru atma, verim kaybı ve ölümler nedeniyle büyük ekonomik kayıplar yaşayan üreticilerde isteksizlik doğmaktadır.

Koyunculuk sadece meraya bağlı olmayıp yem de kullanılmaktadır. Özellikle besicilikte en önemli girdilerden birisi yemdir. Yetiştirici hayvanını satarken % 1 KDV uygulanırken **yem alırken % 8 KDV** alınmaktadır. Bu uygulama besiciyi zora sokmaktadır.

Yanlış bilgi ve yönlendirmeler sonucu son yıllarda kırmızı etten beyaz ete kaçış olmuştur. Bilimsel bir gerçek olarak kırmızı et ile beyaz et birbirinin alternatifi değildir. Ülkemizdeki kırmızı et tüketimi AB'deki tüketim oranının oldukça altındadır. Dünyada kırmızı et tüketimi hızla artmakta ülkemizde ise maalesef azalmaktadır. Ülkemizde AB'nin 1/3 ü, ABD'nin 1/5 i kadar kırmızı et tüketilmektedir.

Koyunculukla ilgili **haralar, devlet üretme çiftlikleri, araştırma kurumları ve üniversitelerin üretim ve verimlilik konusundaki çalışmalarını yetersizdir.**

KOYUNCULUK MUTLAKA GELİŐTİRİLMELİ Mİ?

İnsan beslenmesinde hayvansal proteinin önemi artık herkes tarafından bilinmektedir. Beslenmede etin, toplam et içinde ise **kırmızı etin** yeri, özellikle gelişme **çağındaki çocuklar ve gençler için çok daha önemli**, hatta vazgeçilmezdir. Ülkemizde şimdiye kadar yapılan çalışmaların ve kırmızı et üretim hedeflerinde bilinçsizce verilen desteklerin, sadece süt üretimi ve et sanayi konusunda faydalı olabildiği, bu faydanın da plan hedeflerinin çok altında kaldığı görölmektedir.

8. Beř Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporuna göre; yapılacak tüm iyileştirmelere rağmen 2010 yılında 97,4 bin ton, 2025 yılında 327,1 bin ton et açığı öngörölmekte, bu nedenle sığır dışından kırmızı et talebinin karşılanması gerektiği belirtilmektedir.

Ülkelerde kırmızı et üretimi o ülkenin doğal kaynakları, kültürel özellikleri ve inançlarına göre şekillenmektedir. Kaba yemin pahalı ve mera veriminin düşük olduğu ülkelerde koyunculuk ve domuz üretimi ön planda iken, kaba yemin ucuz ve mera veriminin yüksek olduğu ülkelerde (ABD gibi) sığırçılık ağırlık kazanmaktadır. AB ülkelerinde ise domuz yetiştiriciliğine önem verilmektedir. AB'nin lif yağlarının yüksekliği ve çevre kirleticiliği sakıncalarından dolayı domuz üretiminden ziyade koyun üreticiliğini arttırmaya başladığı da görölmektedir. Yaşanan domuz gripi krizi nedeniyle AB ülkelerindeki tüketicilerin koyun etine olan talebinin arttığı işaret edilmektedir.

Türkiye'nin gerek Ortadođu ve gerekse Avrupa **pazarında rekabet şansı olan tek hayvancılık dalı koyunculuk** olarak görölmektedir.

Ülkemizde **her yıl sadece kurban bayramı için 2 milyon kasaplık koyuna ihtiyaç** duyulmaktadır.

Dünyanın önemli koyun üretici ülkeleri (Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Amerika gibi) tüketim bölgelerine uzak kalmaktadır. Ülkemizin konumu gereği komşularına canlı koyun ve koyun ürünleri satma potansiyeli daima mevcuttur. Ancak üretim planının iyi yapılması, öncelikle kendimize yeterli üretim yapılması gerekir.

Domuz yetiştiremeyeceğimize göre **sığır eti ile kapatılmayan kırmızı et açığı ancak koyun eti ile kapatılabilir**. Çiftçilerimizin beceri düzeyi, sığır yetiştiriciliğinden daha ziyade koyun yetiştiriciliğine daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Zayıflayan, verimi azalan meralarımız sığırlara yetmemekte ve ancak küçükbaş hayvanları besleyebilir durumdadır.

Ülkemizin toprak yapısı, meraların durumu, insanların kırmızı et tüketme alışkanlığı, kebab kültürü, kırsal alandaki nüfus ve göçerlik düzeni içinde yürüyen koyun yetiştiriciliği, işsizliğe katkısı, halkımızın becerisi ve ucuz maliyeti nedeniyle mutlak surette geliştirilmelidir.

Kırsal kesimde yaşayan halkımızın geleneksel bir uğraş dalı olan koyuncululuğun geliştirilmesi sadece yetiştiriciler için değil, aynı zamanda bu alanda çalışacak veteriner hekim, ziraat mühendisi, gıda mühendisleri için de önemli bir iş potansiyeli oluşturacaktır.

KOYUNCULUK NASIL GELİŞİR? NELER YAPILMALIDIR?

Ülkemizin sahip olduğu kaynaklardan birisi olan koyunculuk sosyal ve ekonomik sorunların daha rahat aşılmasında büyük rol oynayacak potansiyele sahiptir. Ülkemizde koyuncululuğun bugünkü yapısında; Devletimize, bu işin bilimi ile uğraşan kişi ve kuruluşlara, finans kuruluşlarına, sanayicilere ve yetiştiricilerimize önemli görevler düşmektedir.

1. **Koyunculuk için, acil olarak ilgili tüm kesimlerin katılımıyla, kısa, orta ve uzun vadeli geliştirme planı ve stratejisini içeren bir ulusal politika oluşturulmalıdır**. Koyunculuk ulusal geliri artıran, istihdamı geliştiren, terörü önleyen bir olgu olarak görülmelidir. Bu politika belirlenirken, koyun ıslahının kamu desteğinde etkin şekilde örgütlenmesi, alım garantisi ve sürekliliği olan sözleşmeli yetiştiriciliğin hayata geçirilmesi ve yaygınlaştırılması, koyun ıslahından pazarlamaya kadar bütün faaliyetlerin içinde olabilecek özel sektör kuruluşlarının özendirilmesi gibi konulara ağırlık verilmelidir.
2. Ülkemiz koyuncululuğunun hemen tamamı meraya dayalı olarak yürütülmektedir. Meraların niteliği ek yemlemeyi zorunlu kılmaktadır. Yani ekstansif yetiştiricilikten en azından yarı entansif sisteme geçmek gerekmektedir. Bu kapsamda bölgelere göre kritik besleme dönemleri ve bu dönemlere özel önlemler belirlenip yetiştiriciye aktarılmalıdır. **Yemden alınan % 8 oranındaki KDV kaldırılmalıdır**.
3. **TİGEM bünyesindeki çiftlikler yüksek verimli damızlık koyun üretimine yönlendirilmeli, bu damızlık koyunlardan yetiştiricilere tatmin edici boyutta destek verilmeli ve bunun sürekliliği sağlanmalıdır**. Özelleştirilen işletmelerin amacına yönelik hizmet edip etmediği sorgulanmalıdır.
4. **Damızlık koyun** işletmelerinin oluşması, üreme yeteneği olan dişi koyunların kesiminin engellenmesi teşvik edilmelidir. **Damızlık koyun üreticilerine faizsiz kredi sağlanmalıdır**.
5. Devletin süt sığırcılığına olduğu gibi **koyunculuğa da damızlık koyun başına destek ve koyun sütüne prim** gibi destekleri vermesi zorunludur. Böylece damızlık vasfı olan ve üreme yeteneği bulunan koyunların kesilmesi de önlenecektir.

6. **Bilinçli ve ekonomik kuzu besisi teşvik** edilmelidir. Böylece erken kuzu kesimi önlenerek ürün kaybı, geç kesim önlenerek de mera, yem, ilaç, ağıl, iş gücü vb. kaynak kayıpları azaltılacaktır.
7. **Başbakanlık Sosyal Dayanışma Fonu, gıda yardımı veya parasal yardım yapmak yerine en az 50 baş damızlık koyun ve 2 baş koç verilerek üretime yönelik olarak kullanılmalıdır.**
8. Türkiye'de belirli bölgelerde koyunculunun meraya dayalı ilkel yapıdan bireysel beslemeye ve teknik alt yapıya dayalı **bilinçli ve ekonomik işletme** konuma dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde mevcut ivesi, kıvrıcık gibi yerli ırklardan yararlanılabilir. Nitekim İsrail yıllar önce ivesi koyunumuzu ülkelerine götürüp uyguladıkları genetik çalışmalar ile Dünya'nın en ünlü sütçü koyunu olan Awassi'ye dönüştürmüştür. Kurulacak orta ve büyük ölçekli işletmelerde üstün verimli yerli ırklar bir yandan seleksiyon ile bir yandan da Awassi örneğinde olduğu gibi **üstün verimli yabancı ırklarla melezlenerek ıslah edilebilir ve süt verimleri daha da artırılabilir.**
9. **Ülkemiz şartlarına adapte verim gücü yüksek koyun ırkları geliştirilmesi teşvik edilmelidir.** Atatürk üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından melezleme çalışması tamamlanan **Romanov** vb ırk koyunların saf damızlık çekirdek sürüleri oluşturulmalı, melezlerinin yetiştirici elinde yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
10. **Bilinçli ve ekonomik işletme** oluşturulmasında suni tohumlama, embrio transferi vb **biyoteknolojik yöntemlerden** mutlaka yararlanılmalıdır.
11. **Özellikle bilinçli ve ekonomik işletmelerde iki yılda üç ikiz/üçüz kuzu elde etmeye yönelik projeler hayata geçirilmeli,** sulandırılmış sperma ile tohumlama çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır. Yine et üretimini artırmak bağlamında etçi ırk koyunlarla halk elindeki yerli koyunlarımızın suni tohumlama tekniği kullanılarak ıslahı konusunda projeler hazırlanmalıdır.
12. Koyun **sunî tohumlamasının** yaygınlaştırılması için gerekli destekleme ve teşvik sağlanmalıdır.
13. Sürü ıslahının yanı sıra öncelikle **otlak ve meralar korunup ıslah edilmeli** ve verimlerinin artırılması için etkin bir organizasyon yapılmalıdır. Otlak, mera ve yaylalar tekrar **koyunculunun hizmetine sunulmalıdır.** Ülke çapında tespit edilen otlak ve mera alanlarından yararlanan köylerde, yılın belli dönemlerinde bitki gelişmesini sağlamak üzere dinlendirme yapılmalı ve takip edilmelidir.
14. Fransa'da olduğu gibi, yapılacak teknolojik çalışmalarla **koyun peynirinin kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılıp** yurt içinde, yurt dışında tanıtımının yapılarak tüketiminin ve ihracatı özendirilmelidir. **Anadolu'nun lezzetli koyun peynirleri özellikle Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinde yapılacak etkin propagandalarla tanıtılmalıdır.** Koyun etinin zararlı olduğu ve kolesterolü artırdığı konusundaki yanlış izlenimler yurt içinde, halka yapılacak etkin bir propaganda ile giderilmelidir. Böylece bir yandan koyun sütü üretimi artacak, bir yandan yetiştirici gelirleri çoğalacak, bir yandan da ihracat gelirlerimiz yükselecektir.
15. **Bakanlıkça başlatılan okul sütü projesini gönülden destekliyoruz. Bu projenin sürekliliği halinde koyunculuk ve süt inekçiliği olumlu yönde etkilenecektir.**
16. Koyunculuk açısından elzem olan çoban istihdamını teşvik ve kırsal alandaki işsizlik çözümüne katkı için, **çobanlara çıraklık eğitiminde olduğu gibi, devlet tarafından; genel bütçe, Başbakanlık Sosyal Yardım Fonu, özel idare bütçesi veya mera fonu gibi kaynaklardan sosyal güvenlik desteği yapılmalıdır.**

17. **Kasaplık canlı hayvan ve bunlara ait ürünlerin ithalatına uygulanan sınırlayıcı önlemler** sürdürülmelidir. Aynı şekilde **yapağı ve koyun-kuzu derisi ithalatı** da sınırlandırılarak iç piyasaya yönelmesi sağlanmalıdır. Korumacı özellik gösteren bu öneri, tarımsal üretimi gelişmiş bütün ülkelerde kendi üreticilerini, teknik engeller ve mevzuatlarla korumak şeklinde uygulanmaktadır.
18. **Tekstil** sanayi ve diğer sanayi kolları **koyun yan ürünlerini** (deri, yün, yapağı, boynuz, tırnak, sakatat, barsak vb) değerlendirmelidir.
19. AB kaynaklı **fonlar** ve **kırsal kalkınma yatırımlarında koyunculığa ve koyunculığa dayalı sanayi alanlarına destek** olunmalıdır.
20. Çiftçilerin AB’de olduğu gibi tarımın belkemiği kabul edilen **küçük aile işletmeleri modeli ile koyunculuk yapmaları teşvik edilmelidir.**
21. Ülkemizde toplam et tüketimi AB ortalamasının üçte birinden az olduğundan, hastanın et tüketim miktarı anlaşılmadan temel beslenme öğelerinden biri olan et tüketiminde aşırı kısıtlama tavsiye edilerek, daha ciddi sağlık riskleri oluşmasına imkân verilmemelidir.
22. Bakanlıkça uygulanacak AB destekli **koyun kayıt sistemi projesi** özendirici ve inandırıcı olmalı, yetiştiriciye eziyete dönüşmemeli, kayıt sisteminin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Doğru ve güncel koyun varlığı bilgilerine her zaman ulaşılabilir olmalıdır.
23. **Üretici birliklerinin** güçlendirilmesi desteklenmeli, ancak bu birliklerin siyasetten arındırılmış ve profesyonel kadrolar tarafından yönetilen özerk kuruluşlar olmalarına imkân sağlanmalıdır. Birlikler haklarını demokratik yollardan aramalı, ucuz girdi sağlanması ve pazarlama gibi konularda güç birliği yapmalıdır.
24. **Küçük üreticilerin**, tavukçuluk sektöründe olduğu gibi **kuzu eti üretiminde** de, üretimden tüketime kadar olan zincir içinde yer almasının koşulları yaratılmaya çalışılmalıdır.
25. Küçük ve dağınık koyunculuk işletmelerinin belirli bölgelerde üretim kapasitelerinin artırılarak veya birleştirilerek daha profesyonelce yönetilmesi ve **ekonomik işletmelere dönüşebilmesi için gerekli özendirici desteklemeler** yapılmalıdır. “Söz konusu desteklemeler, örneğin koyun ve keçi eti için AB’de uygulandığı üzere Ortak Piyasa Düzeni (OPD) işleyişine uygun olarak yapılabilir. Bilindiği üzere koyun ve keçi eti için OPD içinde fiyat sistemi; temel fiyat, haftalık ortalama ağırlıklı fiyat ve müdahale önlemleri ise maksimum ortalama garanti miktarı, çeşitli prim uygulamaları, özel depolama yardımları, üçüncü ülkelere ticarete gümrük vergileri ve dışsattım iadesi uygulamalarından oluşmaktadır.”
26. **Üretim kaybının başlıca nedenlerinden biri de yetiştiricilik yapan kesimin eğitim ve bilgi düzeyinin yetersiz olması ve olaya ekonomik olarak bakmamasıdır. Yetiştiriciler sürekli olarak bilgilendirilmeli, TV, teknik yayın, kurs ve diğer eğitim çalışmaları ile bu kesime devlet tarafından bilgi aktarılmalıdır.**
27. Veteriner fakülteleri, Ziraat fakülteleri ve araştırma enstitüleri bölgelerindeki koyunculuk işletmeleri ile teknik düzeyde irtibat kurmalı, bu işletmelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olmalıdırlar. Gıda Mühendisliği fakülteleri peynir çeşidi ve teknolojisi konusunda sektöre öncülük etmelidir. Araştırma çalışmaları ve bilimsel tezlerde bölgelerindeki koyunculuk işletmelerinin sorunlarına öncelik verilmelidir.
28. **Koyun eti ve canlı hayvan dışsattım şartları iyi değerlendirilmelidir. Zira ülke içerisinde üretimin planlanmamış olması nedeniyle çok küçük miktardaki (50–60 Milyon Dolar) ihracat iç piyasayı sıkıntıya sokmuştur. Kaçak ve illegal damızlık koyun çıkışı engellenmelidir.**